

Stiebitz, Ferdinand

Úloha samce a samice při genesi

In: Stiebitz, Ferdinand. *Biologické základy antických názorů o dědičnosti*. Brno: Filosofická fakulta s podporou Ministerstva školství a národní osvěty, 1937, pp. [184]-194

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/118859>

Access Date: 28. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

IV. ÚLOHA SAMCE A SAMICE PŘI GENESI.

73. Za všech dob zajímala člověka otázka, jaký podíl má na zrození nové bytosti samec a jaký samice. Je to otázka významná hlavně pro výklad podobnosti potomků s rodiči; zkušenost učí, že bývají podobni otcí i matce nebo jejich předkům.

Také staří Řekové přemýšleli o tom problému a hledali odpovědi k otázkám, zda vydává símě samec i samice¹, jak působí samčí a samičí símě při genesi, a jak vysvětlit podobnosti s matkou, nepřispívá-li semenem. Ohlasy toho nalézáme v doxografické literatuře²; obsírnější výklady nás došly opět jen od Aristotela a Galena.

Souhrnem lze říci, že v starém věku převládalo přesvědčení, že samice vydává símě a přispívá ke zrození nového individua stejně nebo podobně jako samec. Uznávali to hlavně lékaři, ale také filosofové.

O mínění badatelů z doby před Aristotelem nemáme mnoho zpráv. Jako zastánce mínění, že samice vydává símě, jsou u Aëtia³ uváděni Pythagoras, Demokritos a Epikuros⁴. Censorinus⁵ jmenuje ještě Alkmaiona⁶, Parmenida⁷, Empedoklea⁸ a Anaxagoru. K tomu přiřadíme lékaře svodu hippokratovského⁹,

¹ Tu otázku si kladli lidé až do doby, kdy bylo objeveno živočišné vajíčko.

² Aët, *IV* 5 *εὶ καὶ αἱ θήλειαι προφέρνται σπέρμα*; Censor. d. nat. V 4; Lactantius de opif. dei c. 12, a jiné odnože Placit.

³ Plac. V 5, 1.

⁴ Srov. Lucret. IV 1031 nn.; 1209 nn.

⁵ De d. nat. 5, 4. Pythagoras a Demokritos je tu vynechán.

⁶ Srov. Cens. 6, 4 (14 A 14 Diels).

⁷ Srov. Aët. V 12, 2.

⁸ Srov. Arist. gen. an. I 18, 722^b 10 nn.

⁹ Srov. de diaeta I 27 (VI 500 L.); de morbis IV 1 = 32 (VII 542);

ba většinu lékařů, což vysvítá ze zprávy, jak *οἱ πλεῖστοι τῶν ἰατρῶν* vysvětlovali nepodobnosti dětí s rodiči¹. Náleží k nim také Diokles².

Z filosofů zde vyjmenovaných třeba patrně vyloučit Anaxagoru. Censorinus má sice také zprávu³, že Anaxagoras odvozoval podobu potomka s jedním z rodičů odtud, kdo z nich přispěl větším množstvím semene. Ale Aristoteles⁴ praví o Anaxagorovi, že podle něho samec poskytuje símě, kdežto samice jen místo; símě z levé strany (samcovy) vyšlé vyvíjí se v levé části dělohy v samici, zprava do pravé části vyšlé v samce. O samičím semeni tu není řeči⁵. Již při výkladu o tom, jak vzniká símě, bylo pozorovat, že jsou zprávy o Anaxagorovi zmatené; to není v doxografické tradici nic vzácného⁶. O Pythagorovi se ještě zmíníme.

Ze souhlasných zpráv tedy vysvítá, že téměř všichni Aristotelovi předchůdci, Alkmaionem počínajíc, uznávali samičí símě. Byli také pangeniky: to jsou *οἱ ἀρχαῖοι*, proti kterým Aristoteles polemizuje⁷. K Empedokleovi připomeňme, že podle něho pocházejí některé z údů, které se do semene sešly, z otce, jiné z matky⁸.

Vedle zřejmé zkušenosti, že jsou potomci podobni také matkám, byla domněnka o samičím semeni od starých odůvodňována tím, že mají samice jakési orgány⁹, a proto že mají snahu užívatí jich,

de muliebr. 24 (VIII 62). Výklady spisů *de genitura* a *de natura pueri* se celé zakládají na uznávání obou semen. Bylo to zřejmě přesvědčení knidaké ākoly: Wellmann Die Fragmente d. sik. Ärzte str. 36.

¹ Plac. V 12, 1: ἔταν διαφυχθῆ τὸ σπέρμα καὶ τὸ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸ τῆς γυναικός.

² Frg. Vindioiani c. 25; srov. Aët. V 9, 1.

³ D. nat. 6, 8 = 46 A 11 Diels.

⁴ Gen. an. IV 1, 763b 30.

⁵ Srov. k tomu výklad Michala z Efesu str. 166, 19 nn. Hayd.

⁶ U Lactantia de opif. dei 12 je Aristoteles a Varro, jenž převzal jeho mínění, čtán k zastáncům samičeho semene. U Nemesia de nat. hom. 25, 7 (247 Matth.) se zase o Demokritovi praví totéž co o Aristotelovi, že prý totiž podle nich símě samice nijak nepřispívá ke generaci.

⁷ Srov. str. 64, pozn. 4.

⁸ Arist. gen. an. I 18, 722b 18 nn.; srov. Michala 27, 8; 166, 24 a kritiku Galenu de sem. II 3 (IV 616). Zde str. 76 nn.

⁹ Aët. V 5, 1 παραστάτας ἀπεστραμμένους: dělohu, vaječníky? Srov. na str. 50, pozn. 4. — Anatomický důvod pochází asi od Demokrita.

t. j. pohlavní touhu a rozkoš plynoucí z koitu¹. U hippokratiků se vysvětluje² pohlavní rozkoš u ženy právě tak mechanicky jako u mužů³. Rozkoš je stimulus k ejakulaci; je-li u ženy příliš silná, ejakuluje dříve než muž; ne-li, cítí ji žena s mužem až do konce⁴. Když padne do dělohy símě mužovo, zháší teplo a rozkoš ženinu⁵. Pohlavní touha a rozkoš ženy bývala pak uváděna častěji za důkaz, že má žena také símě⁶. O jiných důvodech se za starších dob nedovíáme.

Lékaři hippokratovského svodu se však nespokojili jen tím, že předpokládali samičí símě. Pokoušejíce se vysvětlit, jak vzniká pohlaví plodu, dospěli k domněnce, že jsou dva druhy semen samčích a samičích: některá mají schopnost vytvářet plody mužského pohlaví, jsou arrenogonní, jiná plody ženského pohlaví (thelygonní)⁷. Tyto představy se objevují znovu teprve u Galena⁸.

74. Autor hippokratického spisu *περι διατρης*⁹ tvrdí, že je pohlavní produkt ženin právě tak schopen působit růst zárodku (je *αἰσθητον*) jako produkt mužův. Jedno nebo druhé símě samo o sobě nemá pro množství vlhkosti a chabost svého ohně dost pohybové síly (*κίνησις*), aby zdolalo přitékající potravu a konsistovalo plod; spojí-li se obě, sloučí se jejich oheň, a je-li to na suchém místě, zvládně společný oheň vlhkost, a dochází ke konsistenci.

Ale ve spisech knidského původu je obraz poněkud jiný. Jak jsme upozornili (str. 61), vytkl Aristoteles zastáncům samičího

¹ Srov. vysvětlení pohlavní touhy v Platonově *Tim.* 91 B—D.

² De genit. 4 (VII 474 Littré).

³ De nat. oss. 15 (IX 188 nn.); de gen. 1 (VII 470). Viz zde na str. 55 n.

⁴ To slove *ισοδρομησα:* (na př. [Arist.] *hist. an.* X 5, 636^b 16); je prý to podmínkou koncepcce (ib.).

⁵ De gen. 4 (VII 474).

⁶ Na př. frg. *Vindiciani* 25 (Diokles?): *quod etiam ad procrentiam quandam seminis afficiantur feminae, probatur ex eo, quod ante coitum agantur stimulis.* Gal. de sem. II 1 (IV 622 Kühn). — Arist. *gen. an.* I 19, 727^b 6 a 20, 728^a 7 odmítá rozkoš jako důkaz ženina semene.

⁷ De *diaeta* I 29 (VI 502 nn.); de gen. 7 (VII 478). — Friedrich Hippokratise Untersuchungen str. 127 praví, že je předpokládaná metoda míšení semen empedokleovská, a táže se, není-li to vůbec učení Empedokleovo; ve spise de genit. jsou silné shody s jeho naukou.

⁸ De usu part. XIV 7 (IV 173 Kühn).

⁹ I 27 (VI 500).

semene, že to, co za ně pokládají, je jakýsi výměšek oné krajiny, nikoli símě. Zmatené představy zastánců semene ostatně ukazují, že za ně nepokládali jeden a týž výměšek vyskytující se na genitáliích, nýbrž výměšky různé — pokud si pod samičím semenem vůbec něco určitého představovali.

Knidští autoři vykládají, že je samčí símě silnější a hustší, samičí slabší a řidší¹, také vlhčí²; je ho méně, poněvadž prý se za koitu u ženy nevyburcuje tolik vlhkosti jako u samců³. Jinde se vykládá⁴, že někdy padne do dělohy a zavlhčí ji, někdy zase ven, je-li děloha rozevřena více, než je vhodné⁵.

Není tedy divu, že Hippon⁶ sice připouštěl, že vydává žena símě jako muž, ale to prý nepřispívá k zrození nové bytosti, poněvadž padá před dělohu. Žena prý často vydává símě i bez muže; zvláště prý se to objevuje u vdov. S tím se shodují další zprávy o Hipponově učení: tvrdil prý, že plod vzniká jen z otcova semene⁷, samice že je dárkyně⁸ potravy, a kostra plodu že pochází z otce, maso z matky⁹.

Učení o chabosti samičího semene došlo pak velkého ohlasu u stoiků¹⁰. Přiznávali, že samice vydává símě, ale prohlašovali je za neplodné (*ἀγονον*), neboť je atonické (t. j. obsahuje málo pneumaty, srov. str. 165⁹) a vodnaté a je ho málo¹¹. Je tocosi jako

¹ De nat. pueri 7 a 10 (18 a 21, VII 504, 510).

² Ib. 9 (20, VII 508).

³ Ib. 9 (20, VII 508). — To, že vydává řidší a vlhčí símě, bylo v starém věku téměř obecně vysvětlováno chladnější a vlhčí konstitucí samice. Tak učil Empedokles a po něm mnozí jiní: Friedrich Hippokrat. Unters. str. 127 nn.; Wellmann Die pneumat. Schule str. 207.

⁴ De gen. 4 (VII 474).

⁵ Odtud vznikl název gonorrhoe.

⁶ Aët. V 5, 3 (26 A 13 Diels).

⁷ Cens. V 5, 4.

⁸ Aët. V 7, 8.

⁹ Aët. V 5, 3. Maso je patrně z potravy. Tento názor se shoduje s názorem Indů: tvrdě části těla jsou prý z otcova semene, měkké z matčiny potravy; Haeser Lehrb. d. Gesch. d. Medizin I³ str. 20. O ženském semeni se u Indů nemluví.

¹⁰ Snad jim je přiblížil Aristoteles svou námitkou, že tu nejde o símě, ale o jakýsi výměšek nespermatické povahy; srov. str. 64 a 3.

¹¹ Arnim II 741.

pot¹. Původcem plodu je otcovo sperma². Čteme-li pak, že samice nemá sítě náležitě uvařené (*σπέρμα πεπτικόν*)³, dále o zárodečných formách ploditelových (*τοῦ σπείραντος*) a látky poskytované samicí⁴, chápeme, že je stoik Zenon v otázce ženského semene u Aëtia stavěn vedle Aristotela⁵.

75. Pythagoras je u Aëtia (str. 184) uveden mezi zastánci mínění, že samice vydává sítě. Učil-li tak vskutku, nevíme, ale je to pochybné, jako většina toho, co se o Pythagorově gonologii dovídáme. Ve zlomku mladšího pythagorovce Metopa z Metapontu⁶ čteme, že je samice k vůli samcovi, neboť samec plodí a dává duši, kdežto samice poskytuje toliko látku tomu, co plozením vzniká. S tím souhlasí ve zlomku připisovaném Filolaovi⁷ označení *ὁ γεννάσας πατήρ καὶ δαμοεργός*.

První, o kom bezpečně víme, že vykazoval samicí úlohu místa⁸, receptakula pro plod vzniklý semenem samcovým, byl Anaxagoras (srov. str. 74)⁹. Téměř současně se toto učení objevuje na známém místě Aischylových Eumenid (v. 658 nn.), kde hájí Apollon Oresta, že mstil smrt otcovu a zabil matku: otec je cennější, neboť on je vlastní ploditel, matka jen uchovává a živí plod¹⁰. A také

¹ Aët. V 5, 2.

² Cens. V 4.

³ Aët. V 5, 2.

⁴ Arnim II 746.

⁵ Podle Aëtia V 11, 4 by se zdálo, že uznávali i plodné ženské sítě; ale ona doxa není stoická; Diels, Doxographi str. 642, cf. Diog. L. VII 159.

⁶ Stob. flor. I, 64.

⁷ Stob. ekl. I 20, 2 (172 W.) = 32 B 21 Diels.

⁸ Podle Diod. Sic. I 80, 4 se Egypťané domnívali, že je *αἴτιον* genese jen otec, matka že poskytuje jen potravu a místo. Proto prý také zvali Egypťané plodonosné stromy samčími, neplodné samičími, tedy opačně než Řekové (srov. str. 198).

⁹ Haeser Lehrb. d. Gesch. d. Med. I³ str. 83 praví, že prý Herakleitos proti obvyklé představě tvrdil, že zárodek vzniká jen ze semene otcova, děloha že je jen místo pro utváření plodu. Doklad pro to Haeser nepodává, a neznám zprávy Herakleitovy, z níž by to bylo lze soudit. Singer Greek Biology and its Relations (srov. str. 6, pozn. 3) str. 22 zase píše, že generační teorie, podle níž je plod společný produkt samčího a samičího semene, byla snad epikurského (!) původu. To jsou omyly vzniklé z neznalosti pramenů.

¹⁰ Napodobil Euripides Orest. 545 nn.

Diogenes z Apollonie prohlášoval¹, že se plod rodí toliko z otcova semene².

O Platonovi tvrdí Michal z Efesu, že uznával samičí símě. Taylor³, nedovolávaje se Michala, soudí, že by snad stav muže a ženy před spojením, jak je líčen v Timaiu (91 C), mohl vést k domněnce, že tu je hledat touž příčinu: morek (símě) chce vyjít; čili že má i žena símě. Ale další líčení (91 D) nasvědčuje tomu, že je celé tělo plodu od otce; matka je toliko receptakulum plodu a jeho živitelka. S tím lze úplně souhlasit; i jinak se ukazuje (srov. str. 71), že Michal nadužívá své fantasie.

Myšlenka, že je vlastním tvůrcem plodu jen otec, matka že je jen schránou a živitelkou plodu, vyskytuje se pak v řecké literatuře častěji, leckdy ovšem patrně pod vlivem Aristotelovým a stoiků⁴. Ale nesmíme v každém takovém případě spatřovat hned přesvědčení, že samice símě nevydává (srov. str. 40). Galenos, jak vbrzku vyložíme, soudí, že může poskytovat i símě i látku pro plod.

76. Vyložili jsme v § 68 n., že Aristoteles uznával za pravé símě jen samčí pohlavní produkt; objasnili jsme jeho podstatu podle Aristotelova pojetí, a upozornili jsme, že domnělé samičí símě prohlášoval za nespermatický výměšek genitálií (str. 61 a 3). Analogon samčího semene nalézal v samičí krvi, v menstruu (katameniích)⁵.

Skončiv svou polemiku proti pangenesei, praví Aristoteles⁶, že nevychází-li símě z celého těla, nutně také nevychází ze samice; ale jak je tomu vztahu rozuměti, nikde nevysvětlil.

Samčí símě je přebytek dokonale uvařené krve; tomuto pře-

¹ Cens. 5, 4.

² Ačkoli však neuznával samičího semene, nazýval cevy vedoucí do dělohy σπερματιδες jako u samce cevy vedoucí do varlat: 51 B 6 Diels.

³ A Commentary on Plato's Timaeus str. 639.

⁴ Srov. Filon de opif. mundi 3, 14 (ὁ σπερίων ἄρρην . . . τὸ τὰς γονὰς ὑποδεχόμενον θῆλυ); Plut. de Is. et Os. 53, 372 E (Isis = θῆλυ — χώρα καὶ ὄλη); Pseudoluk. Erotas 19 (42a): ἄρρην — καταβολὴ σπερμάτων, θῆλυ — γονῆς τὸ δοχεῖον; Ailian. de nat. an. IX 5 (samec je τὸ σπεῖρον, samice τὸ ὑποδεχόμενον); Isidor. Hisp. etym. IX 3, 6 (mater quasi materia, nam causa pater est); ale XI 1, 146: símě otcovo i matčino.

⁵ Srov. Hans Meyer Natur und Kunst bei Aristoteles str. 68 n.

⁶ Gen. an. I 18, 724a 8.

bytku odpovídá u samice t. zv. ménstruační krev (nebo její analogon)¹. To je vlastně símě nedokonale uvařené. Samice je chladnější než samec, je jakoby samec zakrnělý² nebo neplodný, cosi jako chlapec, a pro svou chladnost nemůže krev dokonale uvařit³ a zpracovat v čisté símě⁴. Ale zastupuje u ženy semenný výměšek⁵. Aristoteles dokonce mluví o spermatickém výměšku obsaženém v katameních⁶.

Je-li úkolem samčího semene plodit, je úkolem katamení živit⁷. Samice dává princip hmotný, látku, a to t. zv. prvou látku⁸; samec princip pohybu⁹; spojením obou vzniká zárodek, *τὸ πρῶτον μίγμα ἐκ θήλεος καὶ ἀρρενος*¹⁰. Samec poskytuje látce formu a pohyb, sám jí hmotně nijak nepřispívá¹¹. Símě (nebo samčí teplo přímo) ustrojuje však jen nejčistší část katamení, neboť jen ta je látkou příštího živočicha; většina katamení je nepotřebná tekutá látka, jako je u semene to nepotřebné, co je nejtekutější¹².

Nejsouce dokonale uvařeným semenem, nemají katamenie psychického principu¹³; ten dodává samec. Je v nich obsažena jen potenciálně vegetativní duše, proto nemůže samice sama bez samce vydat živočicha¹⁴.

Logicky i důvody ze zkušenosti snaží se Aristoteles dokázat, že samice nevydává símě, nýbrž látku. Při každé genesi musí být to, co plodí (*τὸ γεννῶν*), a to, z čeho se plodí (*ἐξ οὗ*)¹⁵; símě je *τὸ ποιοῦν*, katamenie *τὸ πάσχον*¹⁶. Ze zkušenosti ukazuje¹⁷ Aristo-

¹ Gen. an. I 19, 726b 34; 727a 2 nn.

² Ib. IV 775a 15.

³ Ib. I 20, 728a 17 nn.

⁴ Ib. I 20, 728a 26; 735a 29.

⁵ Ib. 728a 27 nn.

⁶ Ib. IV 3, 767b 15.

⁷ Ib. I 20, 728a 29.

⁸ Ib. I 20, 729a 32.

⁹ Ib. I 21, 730a 25 nn.

¹⁰ Ib. I 20, 728b fin.

¹¹ Ib. I 20, 729a 9 nn.; 730a 21.

¹² Ib. II 4, 739a 8; 739b 6.

¹³ Ib. II 3, 737a 29.

¹⁴ Ib. II 5, 741a 6 nn.

¹⁵ Ib. I 20, 729a 24 nn.

¹⁶ Tamtéž; srov. II 1, 732a 1 nn. Samec je příčina pohybu, jest cennější, i jest lépe, aby byl od horšího (látky) odloučen.

¹⁷ Ib. I 20, 727a 4 nn.

teles na to, že se símě a měsíčky objevují ve stejném věku. Majíc výměšek krvitý, nemůže mít samice výměšek semenný. Pocit rozkoše není důkazem, že má samice símě, jehož výtok by ji působil¹.

Z výkladu o pohlaví a podobnostech podaného ve IV. knize spisu o rozplozování živočichů je však vidět, že katamenie nejsou látka naprosto pasivní. Odporují formujícímu samičímu principu, a nepodaří-li se mu je zvládnout, může látka způsobit, že se vývoj obrátí v pravý opak². V samičí látce drímají potenciálně tytéž tvárné síly, kinese pohlaví, individua, rodu, třídy, předků, jako v semeni; mohou se aktualizovat a nabýti vrchu nad samičím principem³.

77. Pro otázku pravosti X. knihy spisu *αὶ περὶ τὰ ζῷα ἰστροῖαι* jsou Aristotelovy názory o úloze samce a samice při generaci zvlášť významné: od názorů obsažených v X. knize liší se totiž. V té se uznává ženské símě⁴, a to plodné⁵, přispívající činně ke generaci⁶; důkazem je hlavně ženin pohlavní pud⁷. Nevypouští-li žena při koitu símě, je prý to zjev patologický⁸. Je zřejmé, že aspoň tuto partii Aristoteles nemohl napsat. Má-li se za to, že ona kniha vznikla ve škole druhého Aristotelova nástupce Straton a⁹, navědčuje tomu i ta věc, že Straton uznával obojí símě¹⁰.

Ohlasy Aristotelova učení u pozdějších spisovatelů nejsou příliš četné. U Filona se mísí do stoických představ některé jeho představy: že je samice princip pasivní, samec aktivní¹¹, že je nedokonalý samec¹². Plinius Starší udává úlohu samce podle Aristotela¹³. I u Plutarcha se vyskytují myšlenky Aristotelovy.

¹ Srov. Meyera str. 70.

² Gen. an. IV 1, 766a 16 nn.

³ Ib. IV 2, 768a 11 a 31. Srov. str. 175.

⁴ Hist. an. X 2, 634b 28.

⁵ Ib. X 3, 637a 35.

⁶ Ib. 636b 15.

⁷ Ib. 637a 36.

⁸ Ib. 636a 11.

⁹ Gercke-Norden Einleitung II³, str. 408.

¹⁰ Gal. de sem. II 5 (IV 629 (Kühn)).

¹¹ Quod det. pot. insid. 172; in Ex. I 8; quaest. et sol. in Gen. IV 15. Srov. též pozn. 177 na str. 3.

¹² In Ex. I 7.

¹³ Nat. hist. VII 15, 66 (připomíná se i syřidlo, srov. str. 172).

Na př. jeho Florus¹ dokazuje, že jsou ženy chladnější; proto prý také nemají *σπέρμα γόνιμον*, poskytují jen samčímu semeni látku a potravu. Jinde² se připomíná, že někteří nepokládají ženské símě za *δύναμιν* a *ἀρχήν*.

Hlavním následovníkem Aristotelovým byl pneumatik Athenaios. Z II. kn. Galenova spisu *περὶ πνεύματος*, v němž je Athenaios vydatně využito, poznáváme, že Athenaios téměř ve všech hlavních věcech, týkajících se podstaty semene a úlohy obou pohlaví při generaci, následoval Aristotela. Símě samčí není látkou³; je nástrojem duše, *δημιουργός*⁴. Samičí sekret naopak je látka a potravu; samice nemůže mít spolu výměšek krvitý a spermatický⁵. Tvrdil dokonce, že má žena vaječník jen jako analogický orgán, jenž si neuchoval svou činnost. Velmi zdůrazňoval vliv potravy na podobu plodu⁶.

Ale všichni pneumatikové nešli za Aristotelem. Archigenes uznával ženské símě. Vyprávěl dokonce, že prý na vlastní oči kdysi viděl vyjít z churavé ženy símě, když jí bába třela genitálie. Galenos si toto vyprávění vypůjčil a uvádí je jako svou zkušenost na důkaz, že vydává žena símě⁷.

78. Protivníkem Aristotela a Athenaiova pojetí principů genese — jako i jiných jejich genetických představ — byl Galenos. Často, zvláště v II. kn. spisu *περὶ σπέρματος*, s nimi polemizuje, někdy nepřekným způsobem, ale také z nich hojně čerpá, přímo ovšem asi jen z Athenaiosa, a to tak, že druhy nelze vůbec rozlišit, co jest jeho a co Athenaiovo⁸.

Jeho polemika se kromě původu semene týká hlavně dvou věcí: podstaty (samčího) semene, jak ji vykládal Aristoteles, a toho, že neuznával samičí símě a za pohlavní produkt samice pokládal krev jako pasivní látku.

¹ Quaest. conv. III 4, 651 C.

² Is. et Os. 58, 374 E.

³ Gal. de fet. form. 6 (IV 699).

⁴ Gal. de sem. II 1 (IV 602).

⁵ Gal. ib. II 2 (IV 611).

⁶ Srov. Wellmann Die pneum. Schule 131 nn.

⁷ Wellmann l. c. str. 96 n.; 101. Je tu srovnán excerpt z Filumena (Aëtia Amidského), čerpaný z Archigena, a Galenova obměna toho místa.

⁸ Wellmann l. c. str. 100.

Zazlívá Aristotelovi¹, že símě chápal jen jako princip pohybu, nikoli také jako látku; rostlinnému semeni² proti tomu přiřkl princip tvůrčí i látkový. Stanovil, že je símě to, co jde ke všem částem, z čeho vzniká každá částice těla. Čekali bychom prý tedy³, že bude vznikat z něho; ale Aristoteles pak žádá, aby se símě rozpustilo a proměnilo v pneuma⁴, a místo semene je pojednou látkou menstruum. Ale představují-li Aristoteles a Athenaios menstruum jako pasivní látku, jsou nedůslední, neboť mu přesto přisuzují (srov. str. 191) takovou aktivitu, že je menstruum ve skutečnosti princip látkový i činný; a přesným rozbořem lze zjistit, že takovou povahu má u nich i símě⁵.

Velkou část II. knihy svého spisu o semeni věnuje Galenos tomu, aby dokázal, že má žena opravdové símě. Opírá se přitom o anatomii, zejména o shody v pohlavních orgánech obou pohlaví⁶ ukazuje na rozpory a absurdnosti, k nimž se dochází zvlášť při výkladu podobnosti plodů s matkou, jež je pronikavá při křížení, a z potrawy nevysvětlitelná⁷, vyvrací námitku, že samice nemůže mít současně výměšek krvitý a semenný, a zdůrazňuje, že má pohlavní pud⁸. Své vývody také dotvrzuje Hippokratem⁹.

Vydává tedy samice símě právě tak jako samec, a to símě, které je principem látkovým i kinetickým¹⁰ a přispívá jako samčí símě ke generaci. Není ovšem zcela stejné jako samčí símě. Poněvadž je samec teplejší, zpracovávají jeho varlata símě dokonaleji, ovaria méně dokonale¹¹. Samičího semene bývá méně, je chladnější a vlhčí, nebylo by s to samo plodit¹². Samčí símě, jakožto teplejší, má

¹ De sem. I 1—4 (IV 517 nn.). Z polemiky vidíme, že někteří vykladači chápali Aristotelovo símě jako kinesi a látku.

² De sem. I 9 (IV 544).

³ De sem. I 12 (IV 557).

⁴ Ib. 4 (IV 520): anatomie prý svědčí proti tomu.

⁵ Ib. II 2 (IV 613).

⁶ Ib. II 1 (IV 598 nn.). Ale srov. str. 60, pozn. 3.

⁷ Ib. II 1 (IV 603 nn.).

⁸ Ib. IV 662.

⁹ Ib. II 1 (IV 513).

¹⁰ De usu part. XIV 9 (IV 183).

¹¹ Ib. XIV 10 (IV 184; 186).

¹² Ib. XIV 7 (IV 164); de sem. II 1 (IV 592).

více tvůrčího a tvárného principu, zato látky méně. Tak se obě semena ve vlastnostech navzájem doplňují; jejich kinese se slučují¹. Samičí je potravou samčímu, jež je spíše *ἀρχὴ δραστικὴ*².

Tak unikl Galenos námitce, že by nebylo třeba samce, kdyby měla samice símě s fondem látkovým i tvůrčí silou. Ale ušel jí ještě jinak. Oboje semena sloučená v jedno jsou podle něho jedním principem *genesis*; druhým principem (*ἀρχή*) jsou *katamenie*³. Menstruační krev není, jak tomu chce Aristoteles (str. 190), *ἡ πρώτη καὶ οὐκεία πρὸς τὴν τοῦ ζώου γένεσιν ὕλη*⁴ — tím jsou látky semen, a více símě samičí než samčí —, ani nejsou pasivní potravou: je to látka obdobná se semeny a má kromě principu hmotného i *δύναμιν, δυναμικὴν ἀρχήν*⁵. Jak už bylo vyloženo (str. 131 n.), učil Galenos, že některé části těla vznikají ze semene, jiné z matčiny krve. Símě samčí i samičí a krev samice jsou dva principy, které se spojují ke *genesis* nového individua.

Galenovo učení o obou semenech je eklektické. Upravil Aristotelovu (Athenaiovu) představu o (samčím) semeni, vybaviv je i látkovým principem; stoickou představu (samčího) semene zbavil materialistického chápání jeho tvůrčí síly. Od stoiků převzal chabé ženské símě, ale nadal je podle hippokratických představ i tvůrčí silou. Aristotelovo učení o *katameních* jakožto druhém principu *genesis* si přivlastnil, jen učinil *katamenie* aktivnějšími. Jako první princip *genesis* postavil proti *katamením* obojí símě. A z Empedokleovy⁶ teorie o vzniku semene si vzal vzor, když umístil jedny části těla do spojených semen, druhé do *katamení*. Vytvořil tak zvláštní gonologický systém, eklektický a vyumělkovaný, ale svérázný a pozoruhodný.

¹ De usu part. XIV 7 (IV 166).

² De sem. II 4 (IV 623); de usu part. XIV 11 (IV 188). — Galenovy představy se tu podobají představám hippokratovského spisu *περὶ διαίτης*; I 27.

³ In Aphor. I 14 (XVII 2, 407).

⁴ De usu part. XIV 3 (IV 147).

⁵ Ib. XIV 9 (IV 183); de sem. II 2 (IV 614).

⁶ De sem. II 4 (IV 620). Srov. str. 79.